

Deciphering Devorah's Demise

פרשת וישלח תשפ"א

⁶ Thus Jacob came to Luz in the land of Canaan — it is Beth-el — he, and all the people who were with him. ⁷ And he built an altar there and called the place El-beth-el, for it was there that God had been revealed to him during his flight from his brother.

⁸ Deborah, the wet-nurse of Rebecca, died, and she was buried below Beth-el, below the plateau; and he named it Allon-bachuth.

⁹ And God appeared to Jacob again when he came from Paddan-aram, and He blessed him.

¹⁰ Then God said to him, "Your name is Jacob. Your name shall not always be called Jacob, but Israel shall be your name." Thus He called his name Israel. ¹¹ And God said to him, "I am El Shaddai. Be fruitful and multiply; a nation and a congregation of nations shall descend from you, and kings shall issue from your loins. ¹² The land that I gave to Abraham and to Isaac, I will give to you; and to your offspring after you I will give the land." ¹³ Then God ascended from upon him in the place where He had spoken with him.

5 Midrash Rabba (Artscroll)

A Greatness Reflected: A Borrowed Eulogy Chasam Sofer (*Derashos*, Vol. 2, pp. 780-781) raises a question: Rebecca's nursemaid was no doubt a distinguished and righteous woman, one who deserved to have a share in Jacob's mourning for Rebecca and to have her memory joined forever with Rebecca's in the naming of Allon-bachuth. Why, however, must the Torah inform us of this? Of what importance to us are the virtues of Rebecca's nursemaid? Furthermore, Chasam Sofer observes, the death of Deborah at the same time as that of her mistress Rebecca is a remarkable coincidence. Surely God, Who orchestrates human events, intended some purpose with these coincident deaths.

6 R. Munk - Call of the Torah

Why does the Torah not let us know clearly the day of Rivkah's death? Why is this death announced only by allusion, in a veiled hint? Rashi answers: So that people should not curse her as "the mother who gave birth to Esav." That is why the Torah says nothing about her death. But this argument does not seem satisfactory to Nachmanides. For, on the one hand, the Torah does not mention Leah's death either (there are however special reasons for this, noted in our commentary to 29:31) and, on the other hand, the Torah does not hesitate at all to record the death of Yitzhak, "buried by Esav and Ya'akov, his sons" (at the end of this chapter). And so it is quite in order to mention the reason for this as given in the *Midrash Tanhuma* (תנ"ח): When Rivkah died, people said, "Who is there to accompany her coffin? Avraham is dead, Yitzhak is blind and does not leave his house, Ya'akov is far away in Padan Aram and the wicked Esav despises her." What did they do? They carried her coffin out at night, and hence the Torah only mentions it indirectly. From this it would seem that Esav was the only member of his family to be present at his mother's burial and this was just what they wanted to avoid. It is in this perspective that Rashi's comment is to be taken.

this, *Rabbeinu Bachya* suggests that the two weepings alluded to by the name Allon-bachuth were: one for Rebecca's death and another for the fact that she was not given proper respect at her burial. See Insight A.

ולפיכך יתלו רשעתו באם, ודו"ק.

2

8. The deaths of Rebecca and Deborah. *Rashi* and *Ramban* discuss the Midrashic tradition that this verse, which mentions only the death of Deborah, is an allusion also to the death of Rebecca. Midrashically this is implied by the name Plateau of *בְּכֹתוֹ*, weeping, which the Midrash perceives to mean *double weeping* [interpreting the word *בְּכֹתוֹ* as if it were the plural *Bachoth*, *בְּכֹתוֹ*] — weeping for Rebecca, and weeping for Deborah.

The Torah did not mention Rebecca's death explicitly, because those who attended her decided to bury her secretly, at night, for if she had had the sort of burial she deserved, Esau would have come and people would have spoken disrespectfully of her as the one who gave birth to such a wicked person. Since they kept her death quiet, the Torah, too, only alluded to it (*Rashi* from *Tanchuma*). *Ramban* comments that her death was kept hidden, as it were, because she was buried in tragic circumstances: Isaac was blind and could not leave home to honor her properly, Jacob was absent, and Esau would not come because he hated her for securing the blessings for Jacob. Consequently, she had to be buried by her Hittite neighbors.

Why Deborah was with Jacob at this point is the subject of another dispute between *Rashi* and *Ramban*. *Rashi* cites *R' Moshe HaDarshan* who states that she was the nurse Laban had given to Rebecca when she left to marry Isaac (24:59). Rebecca — not knowing that Jacob was on the way — had sent Deborah to Haran to tell him that it was finally safe for him to return home, but the aged nurse died on the way home. *Ramban* maintains that it is unlikely that Rebecca would have sent an elderly woman on such a strenuous trip. He suggests that Deborah had returned to Paddan-aram after Rebecca's marriage, but when Jacob left Laban, he took Deborah with him, so that in tribute to his mother Rebecca, he would support her childhood nurse in her old age.

4 And He blessed him, upon Rebecca's death, with the blessing of consolation given to mourners (*Rashi*).

8 ארבע מאה ועשרת אלפים ושלשים

בפסיקתא רבתי (י"ב, כ"ב) אנו מוצאים תיאור על מות רבקה:

"כשמתה רבקה הוציאו אותה בלילה, והיא צוותה כן, אמרה: יעקב הצדיק, בני, איננו כאן, יצחק הצדיק יושב בבית כי כחו עיניו, יוציאוני ביום — ויהא רשע זה (עשו) הולך לפני מיטתי ויהיו אומרים אוי מן הדד הזה ינק, ולכן ציוותה להוציאה בלילה ולא נכתבה מיתתה".

לפי הפסיקתא רבקה עצמה קבעה סדרי הלווייתה, וגם מכאן ניתן ללמוד על אישיותה ואופיה. רבקה עושה חשבון וחוששת מחילול ה' גם אחרי מותה. יעקב ויצחק אינם יכולים להשתתף בלווייתה, יעקב עדיין לא חזר הביתה מבית לבן ויצחק כחו עיניו ויושב בביתו. אם יוציאו את רבקה ביום יבוא עשו הרשע והוא יהיה המלווה היחידי שלה ויהיה בכך חילול ה' שהכל יצביעו עליה כאם הרשע. חששה רבקה לא רק לעצמה אלא ליצחק הנמצא בבית וליעקב שבדרך ואפשר שאפילו לעשו שלא יצביעו עליו ויגידו רשע. רבקה העדיפה שיביאנה לקבורה במערת המכפלה בלילה בצינעא בלא הספד כראוי לה.

אמת וישלח ליעקב קפט

פירש"י וז"ל: ואגדה נתבשר שם כאבל שני שהוגד לו על אמו שמתה כו' ולפיכך העלימו את יום מותה שלא יקללו הכריות כרס שיצא ממנו עשו עכ"ל. הקשה בגור אריה וז"ל: אע"ג שלא העלימו מיתתו של יצחק י"ל שהאם נותנת דם וכשר וגידים וכו', עיי"ש. ולפענ"ד י"ל דיצחק היה צדיק כן צדיק, והיא היתה בת רשע ואחות לכן.

96

אבל בין כך ובין כך שם בימין עצמו אירע לו מיתתה של דבורה מינת רבקה, שנשתלחה אצלו מאמו להוציאו מפרץ ארם, כמו שאמרה לו: ושלחתי ולקחתיו משם, ומתה בדרך ונקברה שם במקום מיתתה מתחת לבית אל. וז"ש:

ותמת דבורה מינת רבקה ותקבר מתחת לבית אל. כי אולי היתה צדקת וסילוקה בחסד, וגם קבורתה תחת המשכתו, להיות סימן אל זכותה. שלטעם זה בכה יעקב על מיתתה וקבר אותה תחת האלון. שיהיה לציון על קבורת הצדקת. ויקרא שמו אלון בכות. לפי שככה הרבה על מיתתה. וכל שכן שנכפלה לשם אבלותו ובכיתו, כי באה לו השמועה של מיתת אמו, ובכה על אמו ועל מינתה בבת אחת. וזהו ענין "אלון בכות" כפירושו ז"ל, שאלון ר"ל אח"י כלשון יוני, והיא בכיה אחרת על השמועה של מיתת אמו, וכבר ידוע שהיא העיקר לגבי דיעקב, וזהו הטעם העיקרי של "אלון בכות" כי אלון עולה כמנין לבני"ה, ורבקה אמו היתה דוגמת המלכות דאיהי רוא דסיירה קדישא, לפיכך "ויקרא שמו אלון בכות". ואין צורך לבקש הטעם למה רבקה שלחה את דבורה לקחת את יעקב ולא עבד אחד מעבדיה. כי כבר ידוע אמרם ז"ל, דרגלי דבר נש אינון ערביין ליה ובאתר דמתבעי תמן מובילון יתיה. ולפי שנגזרה גזרה על זאת הצדקת שתמות בבית אל, לפיכך ניתן בלבה של רבקה לעשותה שליח לקחת את יעקב. אך מה שצריך לידע הוא, למה לא נתפרשה מיתתה של רבקה בתורה. כמו שנתפרשה מיתתה של שרה, והלא היתה צדקת כמותה, כמו שלימדונו רז"ל ממה שכתוב: ויביאה יצחק האלה שרה אמו. והנה מדבריהם עצמם של רז"ל מצינו טעם לדבר, והוא כדי שלא יקללו הבריות אותו ... שיצא ממנו רשע. אבל יש להקשות על זה, שכבר הכל יודעים שהיא ילדה יעקב ועשו, ואין צורך שידעו את מיתתה כדי לקפוץ בקללתם. [אלא] בודאי שיפה אמרו רז"ל, והטעם העיקרי הוא לפי שהמקלל את המתים פוגם בנשמתם וגם בשרשם העליון, אבל המקלל את החיים אפשר שהנוק לא יגיע אלא לגופם ולא לנשמתם וכל שכן שלא יגיע לשרשם העליון. ולכן נעלמה מיתתה של רבקה כדי שלא יקללה לאחר מיתה, ולא יגיע הפגם אפילו לשרשה העליון ח"ו. ונחזור לענינו שכתוב בסמוך:

"ואגדה, נתבשר שם באבל שני שהוגד לו על אמו שמתה, שהעלימו את יום מותה שלא יקללו הבריות, כרס שיצא ממנו עשו, אף הכתוב לא פרסמה".
"יזכר עוון אבותיו אל ה', וחטאת אמו אל תמח" (תהלים קס, יד), ופירש"י ז"ל "עוון שהעוה על אבותיו, לאברהם שגרע חמש שנים מחייו, ולאביו גרם כהיון עינים," וחטאת אמו, שהשחית רחמה ושגרם להעלים יום קבורתה מן הבריות שלא יקללוה שיצא מכריסה עשו, כמשנ"א "ותמת דבורה מינת רבקה" וגו' "אלון בכות", שאבל אחר היה ליעקב עם של דבורה שמתה אמו, והעלימו מיתתה".

דבר מותה של רבקה הועלם ולא חספידו אותה, הגם שיש תועלת בחספד הן למת שמספרים מעלותיו ומעוררים זכויות לנפטר היוצא מעולמו לעולם הנצח, והן שע"י החספדים מתעוררים המספידים וההמוון המלוים את המת לתשובה ולחשבון-הנפש לנצל את חייהם בתורה ומצוות ומעשים טובים, שזה יגרום נחת רוח וזכויות לנפטר, והעוון הזה של עשו נזכר ונוקף לחובתו, על כי מנע את התועלת ואת נחת-הרוח לאמו רבקה.

"הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני" (תהלים לט, ה) "אמר דוד לפני הקב"ה, "הודיעני ה' קציי, אי"ל, גזירה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. "ומדת ימי מה היא" גזירה מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם, "ויאדעה מה חדל אני", אי"ל בשבת תמות, אי"ל אמות באחד בשבת, אי"ל כבר הגיע מלכות שלמה בנך, אי"ל אמות בערב שבת" (שבת ל, א) וברשי"י "כדי שיוכלו להתעסק בי ובהספדי".

הנה איך נוכל להבין את בקשת דוד המלך ע"ה, שנראה כאילו הוא מבקש דבר הנראה כרצון שיכבדו אותו, ושיספידוהו?

ועוד, בתחילה ביקש מהקב"ה שיאריך ויוסיף לו עוד יום אחד של חיים, דבר שרק גדולי עולם וקדושי עליון מבינים אותו, שרק הם יורדים לסוד הערך העצום אפילו של עוד יום אחד של חיים, ואפילו ערך של רגעים מועטים בלבד, רק הם מבינים את כל האושר והשמחה הגלומים בזמן שנמצאים בעולם הזה. ואם כן, איך זה שתוך כדי דיבור, הוא מעלה בקשה הסותרת את הבקשה הראשונה, הוא מבקש שימות בערב שבת, מבקש קיצוץ וקיצור של יום אחד, שהוא כל כך יקר לו, ורגע קודם הלא ביקש על זה, ועתה כאילו נראה שנעשה פזרן וותרן על יום מן החיים.

אך ברור הוא, כי הכל נובע מתוך כונה טהורה. רצה דוד גם ביום האחרון של חייו לזכות את הרבים, לעורר את הציבור להתבוננות ולהרהורים טובים, וזאת באמצעות ההספדים אשר ישמיעו עליו, כאשר המספידים יתארו ויעמדו על יוקר החיים, על האוצר והאושר הרב שיש בכל רגע מן החיים, וממנו, מדוד מלכם, יוכלו להשיג דוגמא מוחשית ומועילה, ממנו יוכלו לספר איך שהוא ניצל את החיים, את הימים והשעות, ואף את הרגעים והשניות.

אם כן, החספד הוא אמצעי והזדמנות לעורר לחשבון-הנפש, זמן לעורר את כולם, את הגדולים ואת הקטנים גם יחד, ומכיון שכך הוא, כדאי היה לו לדוד להפסיד ולותר על יום אחד, למות בערב שבת, הכל כדי להרויח עוד משהו בעוה"י לזיכוי הרבים, לנצל את מיתתו להספדים לשם התעוררות ליוקר החיים לאלו שנשארו לחיות.

(ימעייני החיים" ג' מתוך מאמר "תועלת שבהספד")

כה. בפרשת ויצא מאמר "התורה קובעת את מציאות ההנהגה בעולם" [אז את ה] נתבאר דברי רש"י שכתב כאן שלא הזכיר הכתוב את פטירתה של רבקה, וכפי שהסביר הרמב"ן שהטעם לכך היה ש"לא רצה הכתוב להזכיר שיקברו בני חת". ולכאורה אינו מובן מה הועיל מה שלא סיפרה התורה מיתתה כדי שלא יקברו בני חת, וכי מקור ידיעתם שמתה רבקה היה ממה שנכתב בתורה, הלא בדרך הטבע כאשר נפטרה רבקה, אשתו של יצחק אבינו שהיה גדול הדור, ודאי ידעו מכם כל יושבי הארץ, וכיצד אמנם לא קברוה בגלל שלא הזכיר הכתוב את פטירתה.

ונתבאר שם דהיא גופא, בגלל שהתורה קובעת את מציאות ההנהגה בעולם, נוצרה בעולם מציאות של הסתר מיתת רבקה אמנו מתוך החסתר שהסתיך הכתוב מיתתה. ובאמת אילולא העלימה התורה מיתתה לא היה נסתר הדבר מבני חת, שהרי מאורע גדול ומפורסם זה בודאי היה מסעיר את בני חת והיו קוברים אותה. ורק מתוך שהעלימה התורה מיתתה ולא נתפרש הדבר בכתובים נוצרה בעולם מציאות של העלם והסתר מיתתה וקבורתה ולא נתפרסם דבר מותה ברבים - משום כבודה כביאורו של רש"י והדגשת הרמב"ן "ולכן לא רצה הכתוב להזכיר שיקברו בני חת", רצה לומר, כדי שלא יקברו בני חת נמוע הכתוב מלהזכיר מיתתה, ע"ש היטב ביאור הדברים.

בביאור הדברים שכתב הרמב"ן ש"יעקב בכה והתאבל על אמו הצדקת אשר אהבתה ושלחה אותו שם ולא זכתה לראותו בשובו", כלומר, שאצל אבלו של יעקב אבינו היו עוד סיבות. נראה שלמד זאת מפני שלא מצאנו שיצחק אבינו קרא שם אבל על אמו, הגם שמפורש בדברי הכתוב שלא היה יכול להתנחם עליה, ע"י לעיל (כד, סו) "ויקח את רבקה ותחי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו", וברמב"ן שם: "וזה טעם ויאהבה וינחם, ירמוז שהיה מצטער מאד על אמו ורחק ממנו מנחם עד שנחם באשתו באהבתו אותה"¹⁸, ומזה למד הרמב"ן שאצל יעקב אבינו היו סיבות נוספות באבלו על רבקה אמו. ומכאן יש ללמוד גודל ורוחב לב האבות, שאף שגדר כיבוד אם היה אצלם מעל ומעבר מתחושת ילוד אשה, שהרי הוקש כבודם לכבוד המקום (ע"י קידושין ל, ב: סנהדרין נ, א) - וכבוד המקום היה אצלם ללא גבול ושעור. אף על פי כן היה מקום בבלו של יעקב אבינו לתחושת-רגשות אנושיים של כאב וצער עמוק על שרבקה אמו שדאגה לו ואהבה אותו ונאלצה להיפרד ממנו במשך שלשים וחמש וחצי שנים, לא זכתה לראות אותו בשובו עם כל בני ביתו וי"ב שבטי י"ה. ועל כך בכה והתאבל במיוחד וקרא שם מקום "אלון בכות" על שם זה, דוק בזה היטב¹⁹.

Chasam Sofer explains that Jacob was unable to properly eulogize Rebecca. A true eulogy must, by definition, set forth the greatest accomplishments of the deceased. In Rebecca's case, her most righteous deeds could not be laid before the public, lest she become an object of contempt. What were these deeds that could not be revealed? In two places (above, 27:15,42), Scripture refers to Rebecca's son Esau as her elder son and to Jacob as her younger son. Now, the birth order of Rebecca's sons is well known. Why must it be reiterated? Ramban (on 27:15) answers that this is intended to emphasize the righteousness of Rebecca. Ordinarily, a woman's maternal instinct will lead her to favor her eldest child, and to protect his interests above all others. Rebecca, however, upon recognizing that Jacob was righteous and Esau wicked, overrode her instincts and worked to ensure the transfer of Esau's birthright to Jacob. Her rejection of Esau ran counter to all that a mother naturally desires. It was an act of utmost difficulty, Rebecca's

greatest accomplishment, and would have had to be included in any eulogy of Rebecca. Yet, this was one matter of which Jacob could not speak publicly. Although the context would have been Rebecca's rejection of Esau, the very mention of his name would have led the listeners to deride Rebecca as the woman who inflicted the wicked Esau upon the world. To avoid this, Jacob was compelled to forego entirely any eulogy of Rebecca (based on Ramban to our verse; see note 51 here).

The absence of a eulogy was a source of great pain to Jacob and his family. Consider: Jacob himself had been separated from his mother for many long years. His wives and children had never had the good fortune to meet this righteous and beloved woman, matriarch of the family. This Sundered family, hearts alight with anticipation, were finally journeying toward the long-awaited reunion when they received the shattering news of Rebecca's passing. Never again in life would Jacob greet his mother, never would his children set eyes upon their grandmother!

Deep as this sorrow was, it was made immeasurably worse by Jacob's inability to eulogize Rebecca. Had a full eulogy been possible, it would have provided a measure of comfort, for it would have allowed Jacob to paint a verbal picture for his family of his exalted mother; to describe her greatness, to ignite in their hearts a desire to emulate her righteous deeds. In any event, they were denied even this pale remembrance of the deceased, lest mention of Esau evoke derision rather than praise.

Jacob's sorrow was ameliorated by his mourning for Deborah, which occurred at the same time as the death of Rebecca. Deborah, righteous

as she was, did not begin to approach the greatness of Rebecca. Nevertheless, her manifold virtues and stellar behavior were reflective, as through a clouded glass, of the superior quality of her revered mistress Rebecca. Through minute observation of the nursemaid, Jacob's family could begin to assemble a portrait, imperfect as it was, of their illustrious forebear. It is for this reason that the Torah speaks of Jacob's mourning for Deborah, for in fact, Jacob's eulogy for the nursemaid was also a eulogy — the only one possible! — for his mother Rebecca. Jacob described in detail the righteousness of Deborah, moon to the bright sun of her mistress; each detail was studied by his listeners for the lessons it held regarding Rebecca. The coincident deaths of Deborah and Rebecca were no matter of mere happenstance. Only through the eulogy delivered for Deborah was Jacob able, indirectly, to portray for his family the sublime life of the Matriarch Rebecca, and to instill in them the vital lessons to be drawn therefrom.

Chasam Sofer delivered the above exposition in Pressburg, at a memorial held soon after the passing of his father-in-law, the great sage R' Akiva Eiger, in the distant city of Posen. At this gathering, true eulogy was impossible, for R' Akiva Eiger had commanded that he not be eulogized. Chasam Sofer thus found himself in the position of Jacob at the passing of Rebecca. He wished to convey the greatness of the sage to offspring who had never met him and now never would, yet was required by his father-in-law's command to eschew all eulogy. To resolve this dilemma, Chasam Sofer resorted, as did Jacob himself, to the device of "the borrowed eulogy." Denied the opportunity to speak of R' Akiva Eiger himself, he chose instead to speak of the sage's daughter, Chasam Sofer's own wife, who had predeceased her father. Through consideration of her many virtues, the listeners inferred those of her great father, and gained, in some small measure, an appreciation of the one who taught and raised her; the sage, the tzaddik, the holy R' Akiva Eiger.

FAMILY REDEEMED

Mother's job changed into a great mission; her preoccupation with the child was endowed with ethical meaning. She not only nurses the child physically, she brings him up; she assumes the role of educator. Motherhood is not only an experience but a commitment as well. At this juncture motherhood is hallowed on account of another idea which is linked up with the sponta-

וכן יש לדייק מלשון הכתוב בפרשת תולדות (כה, ז) "וישמע אל אביו ואמו וילך פדנה ארם". לא הסכנה העצומה שריחפה עליו - סכנת מות מאחיו עשו שביקש להורגו, היא שהניעה אותו ללכת, אלא שמיעה בקול אביו ואמו.

19

neous free choice of motherhood on the part of the woman in the covenantal community. As "mother-teacher," the woman is no more connected with only the fruit of her womb, with the child she bore. As long as motherhood, like fatherhood, was rooted in biological facticity, its confine was very narrow and extended only to a clan. One can experience biological motherhood only in respect to one's own child. However, when motherhood was transformed into a commitment and being a mother was equated with being a teacher, an apostle of God, the carrier of God's covenant, His prophet, then motherhood, like fatherhood, was elevated to a universal spiritual level. Instead of being just the

living tradition and commitment. Sarah redeemed the motherhood experience by taking a factum, a natural reality, and changing it into a commitment. Passive involvement became an active commitment; natural entanglement was elevated to a normative choice. The woman herself rose from a receptive to an active role. And the most important dimension which was added is that of universality, the capacity to assume motherhood vis-a-vis all children.

No more should a childless couple feel desolate and forsaken because the Almighty has not blessed them with an heir. The barren woman may lack the natural motherhood experience, but she can attain covenantal if not natural motherhood by choice, by commitment, by helping others, by contributing toward the strengthening of the covenantal community, by exposing children of other parents to the word of God. The

However, Judaism is not only an intellectual tradition but an experiential one as well. The Jew not only observed but experienced the Shabbat, the Jew experienced Rosh Hashana and Yom Kippur. He did not only recite prayers on those days. The seder was not just a ceremonial, but a great experiential event. There is beauty, grandeur, warmth, and tenderness to Judaism. All these qualities cannot be described in cognitive terms. One may behold them, feel them, sense them. It is impossible to provide one with a formal training in the experiential realm. Experiences are communicated not through the word but through steady contact, through association, through osmosis, through a tear or a smile, through dreamy eyes and soft melody, through the silence at twilight and the recital of Shema. All this is to be found in the maternal domain. The mother creates the mood; she is the artist who is responsible for the magnificence, solemnity and beauty. She tells the child of the great romance of Judaism. She somehow communicates to him the tremor, the heartbeat of Judaism, while playing, singing, laughing and crying.

העמק דבר

דלא נזכר בכתוב אלא מה שהדין כן⁶⁹, ומשום הכי באברהם אבינו כתיב (לעיל כגב) שהלך לספור לשרה ולבכותה, שכן הדין לבכות על שבעה קרובים, וכן כאן במות דבורה שהוא כדין אדם כשך שהחובה לבכות עליו בפניו, משום הכי כתיב שבכו על דבורה, אבל על רבקה שהיה שלא בפני המת ולא היה מחויב לבכות עליה אלא יעקב בנה ולא כולם, על כן לא כתיב בכיה זו⁷⁰. (הרהב דבר

CONSIDERING THAT THE PASSING OF THREE OF the four Matriarchs is not listed in the Torah, the report of the death of Rivkah's nursemaid in this week's parashah is confounding. Why does the Torah record this seemingly inconsequential fact? Furthermore, why was Devorah traveling with Yaakov to begin with?

Rashi explains that Rivkah had sent her nursemaid to Yaakov to fulfill her promise that she would send word to him when it was safe to return from Paddan-aram (see 27:45).

Devorah carried out her mission, and then died on the journey back home. But why is it important enough a fact to warrant mentioning for all eternity?

The Midrash relates that Devorah was 133 years old when she died. Why did Rivkah choose such an elderly woman as the messenger to deliver the news that he could return? Couldn't she have sent some young servant on this mission?

In *Shemen HaTov*, Rav Dov Weinberger answers with a beautiful observation. Back in *Parashas Toldos*, we learned that Yaakov was very reluctant to leave Yitzchak and Rivkah's home, one of the only spiritual fortresses in the world at the time. Rivkah forced him to leave for his own safety, but Yaakov was worried, *How can I leave this holy household and survive in the house of Lavan the crook?*

23

"I will summon you back home," Rivkah promised, "and restore all the spiritual loss you suffered in the years you were away."

When it came time to return the spiritual levels Yaakov had lost along the way, Rivkah knew that she couldn't just send a callow youth. Only a longtime member of Yitzchak's household, a person who had been present in that spiritual fortress all the years, could bring Yaakov back to that splendor. Devorah was able to bring with her an untarnished image of the "altes heim," reminding him of the grandeur of yesteryear, the way *Yiddishkeit* should look.

Those who have been privileged to be in the presence of people who grew up in past generations have experienced this firsthand. There's something special about the way a Jew from the *altes heim* acts, how he views the world, that influences everyone around him or her.

Those in Ner Yisrael who are old enough to remember Rav Ruderman recall feeling that connection to the glory of European Jewry. Rav Ruderman corresponded with the *Ohr Samei'ach*. He saw the Chofetz Chaim. He sat on Rav Chaim Soloveitchik's lap. He took walks with Rav Chaim Ozer Grodzenski. His reflexes were Torah reflexes; he knew instinctively what *Yiddishkeit* was all about.

Some of us are still fortunate enough to have the waning opportunity to share those days of glory with our children or grandchildren by providing them with a relationship with our own parents or grandparents. It's not easy. Old parents or grandparents can be difficult to deal with. But they represent the purity of Torah Jewry in times past. Their very presence teaches our children what pure faith in Hashem is all about. And the timeless message they convey is one that is worth grasping onto as long as we can.

The Chofetz Chaim lived to be 93 years old. Toward the end of his life, he wanted to travel to Eretz Yisrael. He felt that as an old frail man, he did not have much to contribute to

European Jewry anymore. Since he was a Kohen, he wanted to study *Hilchos Kodshim* in Eretz Yisrael in the hope that when Mashiach would come, he would merit to participate in the service in the rebuilt *Beis HaMikdash*.

He consulted with Rav Chaim Ozer, the (far-younger) leader of European Jewry at the time, who advised him not to leave Europe. "Even if you can't be in your yeshivah anymore," he explained, "and even if you can't teach Torah anymore, and you may not even be able to write *sefarim* anymore, it's worth staying so that people here will be able to see what a real *Yid* is supposed to look like."

Rav Chaim Ozer's message to the Chofetz Chaim is the same message inherent in Rivkah's choice of Devorah as the appropriate messenger to retrieve Yaakov, and it is also the reason we should try to maximize the time our children spend with their aging grandparents or great-grandparents.

המנוב פרשת וישלח שמואל 23

ברש"י, מה ענין דבורה בכית יעקב, אלא לפי שאמרה רבקה ושלחתי ולקחתיו משם, שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת משם, ומתה בדרך עכ"ל. וכל הענין הוא פלא וסתום, דלמה דוק את דבורה שלחה שהיתה זקינה מופלגת כבת קל"ג שנים (ספרי, ברכה) ולא שלחה איזה צעירה; והנה הכתוב מתאר דבורה כאן במיניקת רבקה, ואיזה שייכות יש לזה כאן. אלא דצ"ל דהיא הנותנת, דשלחה דוק את דבורה כדי שיראה יעקב לכה"פ דמותה של אשה שהיתה מינקת אמו, ויהי לו מושג של אשה צדיקת מדור העבר שהולך ופוחת מדי יום ביומו, ויהי לו ציור בדמותה של הדור שחולף ועובר, ויעקב כבר עזב את ביתו כ"ב שנים. ומספרים, שבסוף ימיו רצה החפץ חיים זצ"ל לעלות לא"י ולעסוק בענינים הנוגעים להלכות כהנים

24 R. Friedland Speaks

Do you think a 'good morning' is a trivial matter? It is a very significant matter. I've seen people who could say such a 'good morning' that every limb of your body tingled with warmth. I once met Rav Aryeh Levine, the famous tzaddik of Yerushalayim, at a chasunah. I went over and gave him shalom aleichem. Believe me, I've given shalom during my lifetime to countless people, including many big people, but I have never had anyone return my shalom as he did. Never. He was a genius at it. He took my

hand in both of his and smiled at me, and I felt a warm flow of electricity pass through my body.

ספר הפרשיות קטן 24

דבורה
דבורה מינקת רבקה היתה, וכשיצאה רבקה מבית בתואל הלכה עמה דבורה ושירתה אותה כל הימים. וכשהגיעה רבקה לזקנה והיתה בת מאה עשרים ושנים שנה, עדיין דבורה מינקתה היתה קיימת וכל כחה עמה.
צדיקת היתה דבורה והיה עשו שנאו עליה וציפתה אימתי ישוב יעקב ותראה את בניו וכל ביתו!
הנה לאחר שנמשו יעקב ועשו בפנואל והשלימו, עדיין היה כעסו אצור בקרב ונשבא לאביו לשמשו הכירה בו רבקה שעדיין לא שכחה חמתו ונמנעה מלשלוח אחרי יעקב שישבו לביתה. עברו עשרים וארבעה חדשים, שמונה עשר ששה יעקב בסוכות ובשכם, וששה חדשים שעשה בבית-אל, ויעקב שולח לעשו דרוגות מדי חדש בחודשו, אז ניכר היה בעשו שכבר שכת את אשר עשה לו יעקב; מיד שלחה רבקה את דבורה אחר יעקב לבית-אל שישבו.

the Jews living near them didn't go to Yerushalayim. Actually everyone went, but Hashem sent malochim to protect them.

FROM this we learn that when a person does a mitzvah, he must have faith in Hashem. He has to have emuna and bitachon that Hashem will help him and guard him. When a person does a mitzvah, he is protected. Many times people think of doing Mitzvos, and they begin to worry maybe, they will have difficulties. Don't worry. There is nothing for us to worry about. People who go out to do a mitzvah are never harmed, not when they go, and not when they return. (Pesachim 8B) Not only when we do the mitzvah are we protected by Hashem, but even when we go and return from doing it we are protected.

The Hebrew word "bachuth" means weeping. Yaakov named the entire plain Allon-bachuth, to commemorate the crying and mourning that took place there.

It is interesting to note that Yaakov chose to commemorate the weeping that took place; not the fact that Devorah was actually buried there. This is difficult to understand. Why didn't Yaakov use a name alluding to the fact that Devorah was interred there? Surely that would be a more permanent way to preserve her memory! After all, while the weeping was a one-time occurrence that would likely be forgotten with the passage of time, her physical remains would always be there.

There is a simple answer to our question. Yaakov understood that the permanence of a physical memorial is only superficial. While it may be true that by creating a physical monument to Devorah's burial place her grave would be forever memorialized, it would soon become simply another grave of some long-forgotten person.

This was not the type of memorial that Yaakov was looking for. He knew that the eternal memorial to Devorah would be the results of the weeping over her memory. Eulogizing her, speaking about her good deeds and positive character traits would serve to inspire countless generations of people. This is the sort of memorial Yaakov wished for Devorah, that the people who knew her should mourn her loss and take to heart the ideals she had stood for during the course of her life. If they would do so, and seek to instill those ideals into the hearts and minds of their children, they would perpetuate the memory of Devorah for all eternity.

As we have noted above, Yaakov named the plain after the weeping that took place there over the passing of Devorah. When Yaakov buried Rachel, however, he chose to name the place after her burial — not after the mourning over her loss. This is despite the fact that the mourning over her loss must have been even greater than the mourning over the loss of Devorah.

The reason for this difference is simple to understand. Rachel, being one of the Matriarchs of Bnei Yisrael, was one of the greatest women of all time. Furthermore, she passed away in her younger years. This was obviously a tragedy of great proportions. Yaakov and all who were with him certainly mourned her loss greatly, observing the 30-day mourning period that is obligatory after the loss of a righteous person. It was therefore unnecessary for Yaakov to call our attention to the fact that the people wept over her loss. What was important was to call attention to the location of Rachel's burial place — so that the future generations of Klal Yisrael would know where they may pray for Hashem's mercy in her merit.

The same could not be said of the passing of Devorah. Yaakov wished to publicize the fact that she was a virtuous woman, one who merited being the nursemaid of one of our Matriarchs — a person whose loss was worthy of being mourned. To do so, Yaakov named the entire plain Allon-bachuth, the plain of weeping.

כיון שבאה אליו דבורה, שמח עליה יעקב ביותר. ואף היא שמחה עליו אבל לא ארכה שמחתם הרבה, כי מיד בבואה, כאילו עשתה כל שליחותה בחייה — ותמת דבורה מינקת רבקה' — זו שכתוב בה בסדר חיי שרה: וישלחו את רבקה אחותם ואת מנקתה, וכאן מוזכר את שמה — ותקבר מתחת לבית-אלי. צדקה היתה, לפיכך זכתה לקבורה במקום קדוש — תחת האלון, ויקרא שמו אלון בכות', שעשה לה יעקב הספד ובכי גדול. ונכתב בתורה לדורות להודיע כי גדול בעיני המקום ההספד שעושים לצדיקים אחר מותם.

קסה במקרא פרשת וישלח ויבינו

ותמת דבורה מינקת רבקה וגו'.

יש להבין לשם מה כתבה התורה מיתת דבורה מינקת רבקה ועיקר שליחותה לא נאמרה. וברש"י שנחשבר שם באבל שני על מיתת אמו רבקה. וצ"ב מנין למדו חז"ל דבר זה. וביותר צ"ב איך כתבה התורה מיתת מינקת רבקה ומיתת רבקה הסתיירה, דאף שלא יקללון כרס שיצא ממנה עשו א"כ למה הזכירה מינקת רבקה.

וי"ל דחז"ל למדו מהא גופא מיתת רבקה, דהנה מה שהגיעה דבורה לשם מבואר ברש"י ובמדרש הגדול ששלחה אותה רבקה להביא את יעקב שאמרה לו ושלחתי ולקחתיו משם לפיכך שלחה אותה להביאו לא"י, ומתה בדרך. ע"כ. והשתא קשה טובא איך מתה דבורה בדרך הלא שלוחי מצוה אינן נוזקין, והרי לא היה שכיח היקרא שם. אלא המוכרח בזה שרבקה מתה וא"כ ברגע שמתה כבר לא היתה עסוקה במצוה שלא היה לה למי להחזיר שליחותה, וא"כ מזה גופא מוכח שמתה רבקה ושפיר למדו חז"ל מזה שנחשבר שם במיתת רבקה.

קנא וישלח נמש 30

עברתם אותי להבאישיני בישוב הארץ (לד, ל). ראה פרשת לך לך (יג, ז).

ותמת דבורה מינקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו אלון בכות (לה, ח).

מות דבורה עורר אבל כבוד ובכי גדולה, עד שמקום קבורתה נקרא בשם אלון בכות, אבל אין התורה מתארת את פרטי חייה ואת מעשיה הטובים, וזאת שתי המלים, מינקת רבקה, אולם שתי המלים הללו מספיקות לתת לנו מושג ברור מעוצם גדולתה, שהרי רבקה נולדה וגדלה בבית רשעים. בתואל ולבן, ועם כל זאת עוד בהיותה ילדה קטנה, כבר הצטיינה במעשיה הטובים ובמידותיה התרומיות, היא זכתה להיות אחת האמהות של האומה, ומהיכן, איפוא, ינקת את כל זה? אין זה אלא ממינקתה דבורה, אשר יחד עם חלב שדיה השקתה את בת טיפוחיה במעיונות טהרה וקדושה, גדלותה של רבקה מעידה איפוא על גדולת מניקתה, לפיכך עורר מותה נהי ובכי תמרוורים אצל יעקב אהוב אמו. לכן, מיד לאחר שכתוב, ויקרא שמו אלון בכות, נאמר: וירא אלקים אל יעקב עוד ויברך אותו, ובכ"ר (פא, ה) נאמר: מה ברכה ברכו? ברכת אבליים ברכו, כי יעקב התאבל מאד על מותה.

קנא אור חדש 31

השפעת המקום על טהרת המחשבה

"והיא יושבת תחת תמר דבורה וגו' ויעלו אליה בני ישראל למשפט" (שופטים ד. ה)

"ותמת דבורה מינקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון, ויקרא שמו אלון בכות" (בראשית לה ח) "ואו" המדרש כי מה שכתוב גבי דבורה הנביאה "והיא יושבת תחת תומר דבורה", זה אלון בכות דהא". (דעת זקנים מבטלי התוספות שם)

הנה י"ל למה בחרה דבורה הנביאה דוקא במקום שתחת אלון בכות של דבורה מינקת רבקה לישב ולשפוט? מה היתה כוונתה המיוחדת ואיזו סגולה נדירה יש למקום זה?

ואולי יש לומר, כי דבורה כיוונה בבחירת המקום הזה, שיוכל להועיל לה להיות ישרה במחשבתה בעת המשפט, שלא לנטות ימין או שמאל, שתדון במשפטיה בשימת לב ובטהרת המחשבה ללא כל פניה ונטייה טבעית, ומקום קבורת דבורה מינקת רבקה נראה לה מסוגל לכך, שכן היא שגידלה וחניכה את רבקה אמנו, ואם רבקה גדלה כפי שהיתה, צדקנית גדולה ובעלת מדות כה נעלות, בוודאי בא לה הדבר גם בגירסתא דינקותא, מחינוך שהעניקה לה המחנכת שלה, מעלותיה של רבקה עדות חן למעלת מחנכתה שגם היא היתה מחוננת במדות הטובות הללו.

והתורה הלא מעידה ששלחו את רבקה עם מנכתה בגיל מבוגר כבר, כנאמר "וישלחו את רבקה אחותם ואת מנכתה" (בראשית כד. נט) ואם לפי הדעה בתוספות (יבמות סא. ב) ד"ה וכן הוא אומר, "שרבקה היתה אז בת י"ד שנים", ואפי' לפי הדעה שהיתה רק בת ג' שנים, הלא בכל אופן כבר הלכה להינשא ליצחק, ולשם מה היתה זקוקה למינקת, הרי ברור שהכוונה היתה שתהיה לה לעזר בחינוך ובחשפעה רוחנית, ומכאן ברור שהיתה ראויה להיות המחנכת שלה, ואמנם היתה כך גם אחרי שנישאה ליצחק, היא מילאה את תפקידה במסירות שכן עזבה את ארצה

ומולדתה, מוכנה היתה לגלות למדינה אחרת רק למען תועלתה של רבקה.

ולא לחינם קרא יעקב למקום "אלון בכות", שכן בכח על מיתתה של מחנכת אמו רבקה הנביאה, שכן רבקה אמו שנתחנכה על ידי דבורה היא שחניכה את יעקב, גידלה על ברכיה וגרמה לו לבסוף לקבל מיצחק את הברכות הגדולות והנשגבות אשר חרצו את עתידו ועתיד השבטים שיצאו ממנו לתמיד. יעקב בכח על מיתת מחנכת אמו ועל אמו גם יחד, "בכות" (בראשית לה, ח) "שתי בכיות, שאז נתבשר על אבל שני, על מיתת אמו" (רש"י סם) ושתי הבכיות הללו היו לבכיה אחת, שכן המינקת היא חלק מאמו הנביאה.

ובמקום הזה, שם קבורה דבורה, תחת אלון בכות, בחרה דבורה הנביאה להיות יושבת ושופטת את ישראל, כדי שציר דמות דיוקנה של מחנכת מסורה זו יעמוד תמיד לנגד עיניה ביושבה במשפט, שתוכל להיות זהירה ולא תטה את המשפט, שתדון ביראה ובתשומת לב מלאה וטהורה.

פרשת וישלח שרגא דעת

בתרגום יונתן: "ומיתת דבורה פירוגותא דרבקה". ובתרגום ירושלמי: "ומיתת דבורה מרבייתא דרבקה".

בפשטות נראה ששני התרגומים הם שני פירושים שונים למילה מינקת, כי פירוגותא, היינו מלמדת ומחנכת, ומרבייתא, היינו מגדלת באופן טבעי בחלב ובמזון. אבל לאמיתו של דבר, פירוש אחד ומשמעות אחת להן, כי

פדגוג ומחנך מסוגל להיות רק מי שמוכן לתת למתחנך מחלבו ומדמו, בבחינת מינקת, ובוה סוד ההצלחה של המחנך, שיהיה כמו מינקת ממש.

וכמו שדרשו חז"ל: "ושננתם לבניך" אלו התלמידים (דברים ו, ז ובספרי סם). שהתלמידים קרוים בנים. זהו סוד הצלחת המחנך. רק אם הוא מוסר את עצמו לתפקידו, ומרגיש שהתלמיד הוא כמו בנו, רק כך הוא יכול להצליח.

דבורה מינקת רבקה - באיזו צורה היא היתה פדגוג, ובאיזה כוח היא הצליחה לחנך את רבקה לרום מעלתה העצומה - הנה אומר כי היא היתה מרבייתא, כמו מינקת ממש המוסרת את חלבה ודמה לילד שלה.

על דרך זו באופן אחר יש לומר ע"פ מש"כ הגר"י הוטנר זצ"ל (אגרות ומכתבים אגרת ע"ד): "הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל בשעה שיסד את ישיבת וולאז'ין הכניס שינוי ביטוי ביחס לחיי ישיבה, הוא היה מרחק את הביטוי "תלמיד ישיבה", ובמקומו השתמש ביטוי "בני ישיבה" והענין ע"פ הנפ"מ שבין סטודנט גוי ששומע שיעורים מהפרופסור לבין להבדיל אלף אלפי הבדלות שמיעת שיעורים מהרב, וההבדל הוא כמו ההבדל שבין מינקת לטבחית, שניהם גם הטבחית וגם המינקת מספקים אוכל, אלא שזו המינקת מספקת מעצמה ומגופה, וזו הטבחית אינה מספקת מעצמה כלום, המינקת נותנת מתמצית דמה לתינוק שיתחזק מזה ויגדל, אבל הטבחית אינה מעוניינת כי אם לתת טעם וריח טוב אבל "אין בה כלום מעצמה ומתמצית כוחה". וזהו הנפ"מ בין פרופסור לרב המלמד תורה, הרב המלמד תורה נותן מתמצית דמו ומכל מהותו, אבל הפרופסור אינו נותן כלום משלו אלא מביא מן המוכן בחוץ. גם צריכים להבין שהרב

אם לא שהיה מוסר השיעור לתלמיד היה לומד בפני עצמו והיה זוכה להתעלות גבוהה יותר מוזמן אמירת השיעור הרי שהרב נותן מתמציתו ומהותו ומוסרו לתלמיד. זה היה הלחץ שגרם להחליף את הביטוי "תלמידי ישיבה" ל"בני ישיבה" כלומר אין הישיבה מקום הכנת מזונות אלא מקום יניקת מזונות עב"ד.

וגראה לפי"ז הדפסוק דבש וחלב תחת לשונך נסוב על שני החלקים בתורה והאופן המחוייב בזה. "ללמוד" להקנות את גופו לתורה - דבש. "ללמד" להקנות את עצמו לתלמידיו - חלב, וכדברי המקנה (בהקדמה אות מג) בביאור מאמר חז"ל אם דומה רבך למלאך ה' צבא-ות למד תורה מפיו דמה שמייחד מלאך הוא שאינו מתעלה, כשרבך אינו חושב על עליית עצמו הרי שרב זה הוא דומה למלאך - מלאכי אלקים עומדים, וממנו תלמד. (ע"ע מש"כ בזה במאמר תלמידי ר"ע).

אנסה להאיר כמה נקודות ביחס למעמדם ותפקידם של העוסקים במלאכת הקודש של חינוך תשב"ר, כפי שמצטייר מהשקפת חכמינו זכרונם לברכה.

שנינו בגמרא (סנהדרין דף סה ע"ב): אי בעו צדיקי ברו עלמא - הצדיקים בכוחם לברוא עולמות, שנאמר "כי אם עונותיכם היו מבדילים בינכם ובין אלקיכם" (ישעיה נט, ב), ומבאר רש"י: אם לא היו בהם עונות - אין כאן הבדלה, והיינו שהצדיקים יכולים להיות דומים אליו ית' ויכולים לברוא.

חז"ל בדבריהם הקדושים גילו לנו בזה סוד גדול מאד, המגיד בבחיזות את תפקידו של האדם מישראל. במחשבה שטחית נדמה, שחובתו מסתכמת רק בהספק שיא, ללמוד הרבה ולעשות הרבה, אולם חז"ל העמידונו על האמת: האדם מחויב להיות בורא, וצריך שיהיה בו מדעת קונו. עליו לחתור למדרגה זו ולעצב עצמו שיהא כזה. אלמלי עונותיו שמבדילים, היה באמת מסוגל לברוא - וחרי זה יעדונו לכך נוצרתו.

ואמנם השיא של בורא הוא, כשיכול לברוא עולם, כדוגמת השי"ת, וזהו נקודת השיא, אך גם במעלה הפסגה יש מדרגות אין מספר, והעיקר שישגי את תקנין המהותי של בורא, שיהא במהותו איש בורא.

מעתה נצא ונחשוב, היש כר נרחב ומשובח יותר לפעולות הבריאה משרה החינוך, הלא כל מחנך בישראל עומד בפני החוזמנות הנשגבה להיות בעצמו בורא עולמות. הלא כל תלמיד שרבו טורח ושוקד לחכמו ולגדלו בתורה ויראת שמים, מחוזה עולם מלא, יצור חדש, בריאה בפני עצמה, ואם התלמיד נברא, המלמדו בורא, ויצור יש מאין.

אמרנו שהרב בורא יש מאין, ואולי הביטוי אינו מדויק. אף ילד יהודי אינו בבחינת אין, מפני שמלידתו גזו בו ניצוץ אלוהי. מהכתוב "צור לבני הולקי אלקים" (תהלים עג, כו) דרשו חז"ל (ילק"ש ירמיה רמו רע"א) שהקב"ה הוא ליבם של ישראל. בתוך הלב של נפש מישראל נמצא, כביכול, הקב"ה בכבודו ובעצמו, ותפקיד המתנ"ך אינו כי אם לחשוף את הנקודה הגנוזה והרדומה לפעמים - מתחת לקליפה החיצונית, ולחוציאה מן הכוח אל הפועל, להפיח בה נשמת חיים. כתוצאה מחשיפת הנקודה, עתיד לחיברא האדם הכשר, הירא ושלם, בר אוריין ובעל תריסין. (נראה עוד במאמר ט"ו.)

הבכיה על האם היא בכיה על עצמו. לא כן הבכיה על אדם כשר הינה בכיה על הזולת. זן היא השתתפות בצער הזולת. וזאת רצתה התורה ללמדנו. על כן העלימה את הבכיה על רבקה, להורות כי בעיקר צריכים לבכות על צרותיו של הזולת.

רוח אליהו (פ) ר"ס

יסוד החינוך - להחיות נפשות עם זאת יש להוסיף הערה נוספת לעצם מלאכת החינוך. בהפטרות פרשת וירא, בה מסופר אודות אלישע שהחיה את בן האשה השונמית, מפורטת רשימה של פעולות שעשה בכדי להחיותו: ויעל וישכב על הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו ויגהר עליו ויחם בשר הילד, וישב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה וגו' ויפקח הנער את עיניו (מ"ב ד, לד-לה).

בצערם של ישראל

לדאבונינו, בימים אלה, סובלים ישראל צרות נוראות. צעירים רבים נהרגו בארץ ישראל והותירו אחריהם אלמנות ויתומים רבים מאוד. למגינת הלב החללים הופכים למספר. בתחילה היה מספר של אלף ושמונה מאות קרבנות, וכשני המספר עומד על אלפיים וארבע מאות קרבנות, ה' ירחם. אבל באמת מוטל עלינו להצטער בצרתן של ישראל. כאשר מגיעות השמועות מארץ ישראל, חושב כל אחד על עצמו. על קרוביו הדריים בארץ ישראל, על מכריו וכיוצא. נמצא שאינו דואג ואינו בוכה אלא עבור עצמו. כאן רואים שיש להעמיד אלון בכות. יש לבכות על צרות ישראל. על צעירים כה רבים שנקטפו ונהרגו בדמי ימיהם. להווייל דמעות ולהשתתף בצערן של ישראל.

כן אנו בעת צרה כזאת, מוטל על כל אחד מאתנו להרגיש כחייל. כחייל הנמצא בחזית. אלא שתפקידנו ללמוד ולהתפלל. כאשר נרגיש כך ממילא לא יהיה מקום להתרשלות. וכבר אמרו חכמים (תענית ל, ב) כל המתאבל על ירושלים, שמשתתף בצרתן של ישראל, זוכה ורואה בנחמתה, בישועת ישראל במהרה, אמן.

Even if we have no physical way to help our friends, there is another way to help them that is always available to us, and that is *tefillah*: We can daven for them, just as we daven for ourselves when we need something. The Gemara (*Berachos* 12b) tells us that one who is able to daven for his friend and neglects to do so is considered a sinner. Davening for someone else is no less of a practical and obligatory form of *chesed* than materially coming to his aid. In some *siddurim*, it is printed that before he begins davening he should say, that he accepts us upon himself the mitzvah of *וְאֶתְהַבֵּת לְרַעַךְ קְמוּךְ*, as the Arizal recommends. While there are deeper reasons for this practice, the simple explanation might very well be that davening for others, both for specific individuals and for all of Klal Yisrael, is itself a fulfillment of the mitzvah of *וְאֶתְהַבֵּת לְרַעַךְ קְמוּךְ*. We therefore state this as our intention before we begin to pray. The true meaning of sharing another person's burden is to recognize and feel that his problem is our problem as well. Just as a person feels that the needs of his spouse and children are his own needs, so, too, he should recognize that all Jews are guarantors for each other and all of their needs are his needs as well. Hillel expressed this idea when he said (*Avos* 1:4): *וּבְשָׂאִי לְעִצְמִי כְּמָה אֲנִי*: And when I am for myself, what am I? In other words, if my "I" includes only myself, then what am I? My world is narrow indeed! But if my "I" encompasses all of the Jewish people, then my world is very large. A person who internalizes this attitude and connects himself to his fellow Jews feels their problems — and their joys — as though they were his.

חובת האדם בעולמו-הדרכות מעשיהו לתיקון מידת נושא בעול 30

"תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יערי". (תהלים קד, כ) "אלו רשעים שבו שדומים לחיה שביערי". (בבא מציעא פג ע"ב).

אלון בכות

ותמת דבורה מינקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל-תחת האלון ויקרא שמו אלון בכות (יה, ח). פירש רש"י ז"ל בשם המדרש (ב"ר פא, ה): אלון בלשון יווני הוא אחר, שנתבשר שם יעקב באבל אחר עם זו של דבורה, שהוגד לו שמתה אמו רבקה. נשאלת השאלה, מדוע אם כן לא נזכרה בתורה פטירת רבקה אמנו אלא ברמז בלשון 'אלון בכות', אצל פטירת דבורה מינקתה? למה לא פירש הכתוב שבכו גם על רבקה? רש"י בהמשך דבריו מביא טעם לכך מן המדרש, שהעלימו את יום מותה כדי שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו, אך יתכן כי ניתן לומר טעם נוסף ממנו עולה יסוד גדול. התורה רצתה להדגיש שיעקב אבינו בכה על דבורה מינקת רבקה. למרות שלא היתה אמו, ולא קרובתו, בכה עליה כדן אדם כשר, כפי שאמרו בגמרא (שבקת, ב) כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גזויו (עיי' הרחב דבר לה, ח).

מעתה, אילו היה מפורש בתורה שגם רבקה אמנו מתה, לא היינו מקבלים לימוד זה, כי אז היינו מבינים שבכית יעקב היתה על רבקה אמו, ולא היינו שומעים שבכה על דבורה מינקת רבקה, לכן העלים הכתוב את מיתת רבקה, כדי להורות שבכה גם על דבורה מינקתה.

רוח אליהו (כח)

הגדר של חיות יער הוא שאין להם חוגשה בצער זולתם, שהרי לו היתה בהם קצת חוגשה בצער זולתם - לא היו טורפים. חז"ל, אם כן, מדמים את מי שאינו מרגיש בצער זולתו לחיות יער.⁹

47 ג. לשם גרימת תועלת גדולה לזולת -

1. תועלת פיזית -

התועלת העיקרית של מידת "נושא בעול" היא העזרה המעשית אשר מקבל האדם בעל ה"עול". הדבר דומה לאדם ההולך עם משא כבד ובא אחד לעזור לו לשאת את המשא ולהקל עליו.

כאשר האדם מרגיש כי אנשים משתתפים בצערו - הוא מרגיש הקלה המהווה עזרה גדולה עבורו, גם אם לא יקבל עזרה אחרת.²²

2. תועלת רוחנית -

במקרה ואדם לא מסוגל לעזור בפועל לשני, האם מחשבת ה"נושא בעול" תעזור? יש ארבע דרכים אשר באמצעותן האדם יכול להשפיע, באופן עקיף, שפע גדול על הזולת, על ידי נשיאה בעול:

א2. באמצעות תפילה או נתינת עין טובה -

עצם הרגשת צער הסובל, עשויה לגרום לנושא בעול תפילה טובה יותר על חבירו, ולהשפיע על הסובל מידת רחמים וכך להיטיב לו את מצבו.

ב2. בזכות הצער שאדם מצטער בצער הזולת -

הגה"צ רבי אליהו לפיאן זצ"ל, מעורר בספרו "לב אליהו" את התמיהה, על שבח הקב"ה: "אל אמונה ואין עוול, צדיק וישר הוא".²⁷ האם שבח הוא לקב"ה שאינו עושה עוול? ועונה, כי להבדיל מדין של שופט בשר ודם, המעניש את הפושע בלי להתחשב בבני משפחתו וקרוביו אשר יסבלו מכך - הקב"ה דן "ללא עוול", דהיינו לוקח בחשבון אם העונש יגרום צער לאחרים.²⁸ מכאן, כאשר אדם נושא בעול ומצטער בצער הזולת, הרי שהקב"ה לוקח בחשבון גם את צערו, וממילא הוא עשוי לבטל או להקל²⁹ את צער הסובל, משום שלאדם הנושא בעול לא מגיע לסבל.

בפרק זה נלמד כי שייך לשאת בעול גם עם נפטרים. מדוע?

כיוון שבאמצעות מעשים שעושים לטובת הנפטר, מזכים אותו בזכויות רבות, אשר יועילו לו ליום הדין הגדול והנורא.

2. ללמוד לעילוי נשמת הנפטר -

ידוע כי רבים מגדולי ישראל ביקשו מבניהם ומתלמידיהם כי ילמדו משניות לזכותם ולעילוי נשמתם. ואם הם ראו לנכון לבקש, קל וחומר שלכל נפטר אחר יועיל הדבר.

5. להקשיב היטב ל"קדיש", לומר אמן בכוונה, ולכוון כי בזה אנו נושאים בעול עם הנפטר.

אירא נרמז מכל מקום בכיה שעליה גבי בכיה של מצוה שעל דבורה, שבאמת לא היה דבר שיעזור לשבטים בכיה על דבורה ואי אפשר לבכות בלי התעוררות, אבל משהגיעה השמועה של רבקה בכו מרוב צער שלא זכו לראות הורתם שאהבה אותם, ואותה הבכיה היתה לפני דבורה, ועלו דמעות אלו של רשות למצוה כאילו בכו על דבורה, שהרי מכל מקום היה לכבוד לדבורה במה שבכו עליה במותה.

והיינו דאיתא בשבת (קה.ב): 'כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גניז, שנאמר "נודי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך" (תהילים נ,ט), עכ"ל, ופירוש "נודי" היינו צרת עצמו, שהיה דוד המלך נע ונד, וכשהזדמן לפניו אדם כשר שמת היה בוכה ומתאבל לפניו על נודו. ואמר שישים ה' דמעתי בנאדו, אע"ג שדמעותיו היו על צרותיו, מכל מקום כיון שהיו על אדם כשר, ואמר "הלא בספרתך" היינו בשני ספרים¹ (ואע"ג דלא כתיב יו"ד סימן הרבים במלת "בספרתך", אבל כיון שהוא שם הקיבוץ בא גם על רבים בלשון יחיד).

מבואר זה הכלל, חדא כאן, וחדא בספר ויקרא (י,ו) על הפסוק "יבכו את השרפה וגו'", כמו שכתבתי שם. והנה גם כאן היתה מיתת והבכיה על דבורה לכפרה על עון דינה ושמעון ולוי. ואח"כ נתפיים ה' והגיע לדברי רצון וברכה.

50 אור תורה ודעת יחזקאל צה

והוסיף שם הנביא "ויאמר ד' יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולכו רחק ממני". בעת שרוח התרדימה שולטת באדם אזי אף מעשיו הטובים אינם נובעים מפנימיות הלב אלא כולם רק מהשפה ולחץ, ולכן נחוצה לנו מאד ההתעוררות וישוב הדעת כדי להסיר את רוח התרדימה. וזו תהיה זכות גדולה להנפטר. חז"ל אומרים (שבת קה): "כל המוריד דמעות על אדם כשר מוחלין לו על כל עונותיו", כי בעת שמוריד דמעות ה"ו ראה שהתעורר ושם על לבו והגיע לתשובה שלימה לכן נמחלים כל עונותיו.

48 (ח) ותמת דבריה. מודיע שהיתה צוקת, וכאשר מתה רבקה, בעת ההיא כמ"ש חז"ל ועשו חזר אנו אל אביו (כמ"ש למעלה סי' לג פט"ז), לא יכלה לסבול רעת עשו ונשיו, ויצאה אל יעקב ותמת שם. ב] שוכתה למות אחרי הטהרה האמורה ועבודת ה' ולהקבר במקום קדוש בבית אל, אשר נגלו שם האלהים. ג] שמיתת צדיקים מכפרת ע"י ההסתר שמספירים עליהם ומזכירים זכיותיהם ושבים בתשובה, ועו"א ויקרא שמו אלון בכות, בשגם לחז"ל שהספירו או גם על רבקה, וזה נצטרך לזכות המנוח שבגת שם עד שנגלה עליו ה' שנית: